

Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä

Merja Anis: *VTM, kehittämisspällikkö, Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus*
merja.anis@vasso.fi

Janus vol. 14 (2) 2006, 109-126

Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa tutkitaan lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä kehysanalyysin avulla. Tutkimusaineistona ovat kymmenen sosiaalityöntekijän ja kolmen perheyöntekijän haastattelut. Tulkinat paikantuvat kuuteen erilaiseen kehykseen: vieraannuttavaan, sopeuttavaan, tasa-arvoistavaan, kulttuuri- ja rasismitietoiseen sekä osallistavaan. Viisi viimeksi mainittua kehystä ovat rinnastettavissa yleisempiin vähemmistöjä koskeviin sosiaalityön orientaatioihin. Tulkinat ovat muuntuvia ja liikkuvat kehyksistä toiseen samankin haastattelun aikana, mutta osoittavat myös säännönmukaisuutta. Sopeuttava, tasa-arvoistava ja kulttuuritietoinen puhe ovat aineistossa yleisimpiä, rasmitietoista ja osallistavaa puhetta on vähän ja vieraannuttavaa puhetta vähiten. Kehykset nostavat sosiaalityön tavoitteista, menetelmistä ja asiakkaasta keskeisiksi erilaisia asioita. Artikkelissa tarkastellaan kriittisesti eri kehyksiin paikantuvien tulkintojen merkityksiä ja mahdollisia seurauksia.

Abstract

This article studies how workers in child protection interpret social work with immigrant clients. The study material consists of interviews with ten social workers and three family workers. Frame analysis is used as a study method. The interpretations can be placed in six different frames: alienating, acclimatizing, equating, cultural awareness, racism awareness and empowering. The last five frames can be equated with general orientations of minority social work. The interpretations are not stable, even though they show some regularity. They often change, from one frame to another, during the course of an interview. The acclimatizing, equating and cultural awareness accounts are the most common, racism awareness and empowering accounts are rare, and alienating accounts even more rare. Each frame emphasises different aspects of the aims, methods and clients of social work. The article provides a critical analysis of the meanings and possible consequences of different interpretations.

Johdanto

Kansainvälisessä monikulttuurista sosiaalityötä koskevassa keskustelussa erotetaan usein kaksi pääsuuntausta. Näitä pidetään viitekehysinä maahanmuuttajien ja muiden kulttuuristen vähemmistöjen kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Toisessa viitekehyksessä korostuu kulttuurisen-

sitiivinen, toisessa rasismien- ja syrjinnänvastainen työorientaatio (Payne 2005; Williams & Soydan 2005). Kulttuurisensitiivisen suuntauksen mukaan asiakkaiden erilaisen kulttuuritaustan tuntemus sekä kulttuurisia eroja huomioivat vuorovaikutustaidot ja työmenetelmät ovat tärkeitä

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

asiakastyössä. Rasisminvastaisessa orientaatiossa korostetaan enemmän yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden merkitystä ja sosiaalityön tehtävää rasismien ja syrjinnän vastaisessa työssä.

Maahanmuuttajatyötä on suomalaisessa sosiaalityökeskustelussa ja tutkimuksessa kuvattu käsitteillä monikulttuurinen sosiaalityö (esim. Valtonen 2000) ja monietninen (esim. Forsander ym. 1994) tai kulttuurien välinen viranomaistyö (esim. Hammar-Suutari 2006). Käsitteissä ja keskusteluissa korostuvat kulttuuristen erojen huomioimisen tärkeys ammatillisissa käytännöissä. Maahanmuuttajien kohtaamaa rasismia on Suomessa tutkittu varsin paljon (esim. Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Pohjanpää ym. 2003; Rastas 2004; Rastas 2005), mutta sosiaalityön ammatillinen keskustelu rasisminvastaisten työkäytäntöjen tarpeellisuudesta ja toteuttamistavoista on varsin vähäistä (Ikäläinen ym. 2003; Anis 2006). Monikulttuurisuuteen liittyvät kysymykset kytkeytyvät suomalaisessa keskustelussa usein maahanmuuttajien yhteiskunnallisen integraation ja kotouttamisen käsitteisiin sekä niihin sisältyviin tavoitteisiin ja ammatillisiin käytäntöihin (esim. Valtonen 1999; Alitolppa-Niitamo ym. 2005). Kotouttamislain myötä suomen kieleen vakiintuneeseen kotoutumisen käsitteeseen sisältyy tavoite maahanmuuttajien tasavertaisesta osallistumisesta yhteiskunnan toimintaan sekä oikeus säilyttää omaa kulttuuriaan ja kieltään¹.

Sosiaalityöntekijöiden suhtautumista maahanmuuttajiin on suomalaisissa tutkimuksissa tarkasteltu suhteessa muihin viranomaisiin (esim. Pitkänen & Kouki 1999; Pitkänen 2006). Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijät suhtautuvat maahanmuuttajiin monia muita viranomaisia myönteisemmin. Ammattilaisten asenteita tarkastelevien tutkimusten lisäksi on tärkeää tutkia, minkälaisin perustein sosiaalityöntekijät käytännön työssään arvioivat maahanmuuttajien tilanteita ja minkälaisia työskentelytapoja he työssään toteuttavat. Erilaiset työorientaatiot heijastavat asiakastyössä toteutuvia arvoja ja

tuottavat asiakkaille erilaisia identiteettejä (Hall ym. 2003).

Tutkimusten mukaan kulttuurisensitiiviset tai rasisminvastaiset työmenetelmät eivät useinkaan näy toteutuviissa työkäytännöissä (ks. Clarke 2003; Tuusa 2004; Williams & Soydan 2005; Anis 2005b; Anis 2006), ja työorientaatiot painottuvat eri tavoin eri maissa (Soydan 1995; Koskimies 1998; Williams & Soydan 2005). Eri maiden sosiaalityötä vertailevat tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi englantilaiset sosiaalityöntekijät toimivat asiakaslähtöisemmin ja huomioivat asiakkaiden tilannearvioissa kulttuuriset näkökohdat useammin kuin suomalaiset (Koskimies 1998) tai ruotsalaiset (Soydan 1995) sosiaalityöntekijät, jotka arvioivat asiakas-tilanteita byrokraattisemmin ja painottaen omia kulttuurisia lähtökohtiaan. Empiiristä tutkimusta vähemmistöjen kanssa tehtävästä sosiaalityöstä on kuitenkin varsin vähän (Soydan ym. 1999; Muuttoliikkeet ja etniset suhteet Suomessa... 2004; Williams & Soydan 2005).

Tarkastelen tässä artikkelissa, miten suomalaiset sosiaalityöntekijät jäsentävät ja tulkitsevat maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalityön erityisyyttä. Käytän artikkelissani käsitettä maahanmuuttajasosiaalityö, vaikka se ei ole yleisesti kovin vakiintunut termi². Vaihtoehtoinen ilmaisu olisi yleisemmin käytössä oleva monikulttuurinen sosiaalityö. Monikulttuurinen ja monikulttuurisuus käsitteinä ovat kuitenkin saaneet tieteellisissä ja poliittisissa keskusteluissa hyvin monenlaisia merkityksiä (esim. Rex 1996; Verkuyten 2004; Rastas ym. 2005), eikä monikulttuurinen sosiaalityökään sen arkikielisestä ongelmattomuudesta huolimatta ole yksiselitteinen käsite. Monikulttuurisuuden käsitteellä voidaan viitata asiakkaiden moninaiisiin kulttuuriin taustoihin, mutta yleensä siihen liittyy tietynlainen arvolataus myös suhteessa toteutuvaan sosiaalityöhön. Jotta sosiaalityö olisi monikulttuurista, tulee siihen sisältyä tietynlainen työorientaatio, jossa sekä työntekijöiden omat

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

että asiakkaiden moninaiset kulttuuriset taustat erityisesti huomioidaan (Husband 2000; Payne 2005; Yan & Wong 2005). Maahanmuuttajasio-
siaalisyö-termi kuvaa tutkimuskohdettani varsin täsmällisesti. Se viittaa asiakasryhmään, jonka kokemuksiin sisältyy maasta toiseen muuttaminen. Se ei kuitenkaan sisällä oletusta siitä, minkälaisia näiden asiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalisyön tulisi olla, ja on sen vuoksi empiirisen tutkimuksen lähtökohtana sopivan neutraali käsite.

Tarkastellessani sosiaalisyöntekijöiden tulkintoja käytän analysini apuvälineenä Erving Goffmanin (1976) kehittelemää kehysanalyysiä (ks. Peräkylä 1990; Puroila 2002), joka luo artikkelissa käyttämäni haastatteluaineistolle tulkintoja jäsentävän teoreettisen rakennelman. Analysoin aineistostani esiin nousevia kehyksiä suhteessa Malcolm Paynen (2005) jäsenyyteen vähemmistöjä koskevan sosiaalisyön erilaisista orientaatioista. Paynen jäsenyyden kuva samalla yleisempiä vähemmistöpoliittisia ideologioita.

Aineisto

Artikkelissa käyttämäni aineisto koostuu kymmenen sosiaalisyöntekijän ja kolmen perhetyöntekijän haastatteluista³. Haastatellut ammattilaiset toimivat lastensuojelutyössä vuosina 2000–2003, jolloin keräsin aineiston kuudesta eri sosiaalitoimistosta kahdessa suuressa kaupungissa. Tutkimukseni keskiössä ovat sosiaalisyöntekijät. Otin perhetyöntekijöiden haastattelut mukaan analyysiin siltä osin kuin niissä puhutaan sosiaalisyöstä, koska tästä aineistosta löytyi artikkelin tutkimuskysymyksen täydentävää näkökulmaa.

Haastatteluilla sosiaalisyöntekijöillä ei ollut erityiskoulutusta monikulttuurisuuteen tai maahanmuuttajiin liittyvistä kysymyksistä. Lastensuojelussa olevien maahanmuuttaja-asiakkaiden määrä sosiaalisyöntekijää kohden vaihteli yhdestä 25:een. Useimmilla oli lastensuojelun

asiakkaina alle 10 maahanmuuttajaperhettä. Haastatteluista perhetyöntekijöistä kahdella oli erityiskoulutusta monikulttuuriseen työhön. Yhdellä heistä on itsellään maahanmuuttajatausta.

Esitin haastatteluissa sosiaalisyöntekijöille ja perhetyöntekijöille kysymyksiä, joilla pyrin saamaan esille maahanmuuttajatyöhön liittyviä sosiaalisyön ja lastensuojelun erityiskysymyksiä. Kysyin, kokevatko työntekijät maahanmuuttajasio-
sosiaalisyön olevan erilaista suhteessa muuhun sosiaalisyöhön, mitä erityistä tässä työssä tulisi heidän mielestään huomioida ja millä tavoin he toivoisivat tätä työaluetta kehitettävän. Esitin myös lastensuojelutyön tavoitteisiin, kulttuurin merkitykseen sekä rasismien ilmenemiseen ja kokemuksiin liittyviä kysymyksiä. Tässä artikkelissa en vastaa suoraan näihin kysymyksiin, vaan tarkastelen haastatteluaineistosta löytyviä maahanmuuttajasio-
sosiaalisyön tulkintoja, joita kaikki edellä mainitut haastattelukysymykset tuottivat. Vaikka aineisto on tuotettu lastensuojelun sosiaalisyön kontekstissa, artikkeli kuvaa sosiaalisyötä yleisemmässäkin merkityksessä.

Kehysanalyysi ja tutkimustehtävä

Artikkelini teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat kiinnittyvät sosiaalisen konstruktio-
nismien tutkimusperinteeseen (Burr 1995; Hall ym. 2003). Kutsun artikkelissa käyttämiäni haastatteluotteita selonteoiksi. Näillä tarkoitetaan haastateltavien puheessaan tuottamia kuvauksia näkemyksistään. Selonteoillaan ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi omaa itseään ja maailmaansa sekä rakentavat merkityksiä asioille ja kokemuksilleen. Käsite kuvaa todellisuuden diskursiivista, tilanteisiin sidottua ja tulkinnallista luonnetta. (Potter & Wetherell 1987; Coulon 1995, 25–26.)⁴ Tutkimusaineistoni ammattilaiset tuottavat selonteoissaan erilaisia tavoitteita maahanmuuttajasio-
sosiaalisyölle, jäsentävät omaa tehtävänsä sosiaalisyöntekijöinä ja rakentavat

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

samalla erilaisia asiakkuuksia ja identiteettejä maahanmuuttajille (Hall ym. 2003).

Analyysivälineenä käyttämäni kehysanalyysin (Goffman 1976) taustalla on näkemys, että ihmisten käsitys todellisuudesta ei ole pysyvä. Esimerkiksi käsitykset maahanmuuttajista muuttuvat tiedon ja kokemusten lisääntyttyä. Myös eri tilanteissa omaksutaan ja käytetään erilaisia, kuhunkin tilanteeseen sopivilta tuntuvia toimintaja ajatusmalleja. Todellisuuden luonne tuotetaan arkisen toiminnan, kuten puheen, kautta. Erilaisissa kehyksissä rakentuvat identiteetit kuvaavat niitä ominaisuuksia, velvollisuuksia ja oikeuksia, joita vuorovaikutuksen osanottajat olettavat itsellään ja toisillaan olevan (Peräkylä 1990, 22). Kukin kehys nostaa työstä ja asiakkaasta keskeiseksi hyvin erilaisia asioita. Kehysanalyysissä tarkastellaan myös kehysten välistä dynamiikkaa, sillä jotkut niistä esiintyvät useammin yhdessä kuin toiset (em., 15–23). Kehysten rooli voidaan myös nähdä kaksinaisena. Yhtäältä ne luovat järjestystä sosiaaliseen elämään, toisaalta niiden moninaisuus ja muuntuvuus osoittavat sosiaalisen elämän vaihtelevuuden ja monikerroksisuuden (Puroila 2002, 48).

Aineiston työntekijöiden haastattelupuhe ei useinkaan ole tietoisien työorientaation kuvausta, vaan perustuu arkikäsitteeseen ja yleisiin maahanmuuttajia koskeviin diskursseihin. Monet työntekijät kertoivat, etteivät olleet tietoisesti pohtineet esimerkiksi kulttuurin tai rasmin merkitystä asiakastyössä. Monet muotoilivat käsityksiään maahanmuuttajasosiaalityön erityisyydestä haastattelujen kuluessa samalla kun kertoivat asiakkaistaan ja erilaisista asiakastilanteista. Kehykset kuvaavat siis sosiaalityöntekijöiden eri tilanteissa enemmän tai vähemmän tietoisesti valitsemia tulkintatapoja, jotka auttavat jäsentämään asiakkaiden ominaisuuksia sekä maahanmuuttajasosiaalityön työorientaatioita ja tavoitteita.

Lukiessani haastatteluaineistoa havaitsin siinä selviä yhtäläisyyksiä Malcolm Paynen (2005) jäsenyykseen vähemmistöjä koskevan sosiaalityön teoreettisista lähtökohdista. Payne on useiden lähteiden pohjalta (Denney 1983; Ely & Denney 1987; Jenkins 1988; Gould 1994; Dominelli 1997) luokitellut erilaisia tapoja ymmärtää kulttuuristen vähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa ja sosiaalityön asiakkaina. Hän erottaa viisi erilaista tapaa: assimilaatio, liberaalinen pluralismi, kulttuurinen pluralismi, strukturalismi ja empowerment-näkökulma⁵. Etsin aineistostani myös tästä jäsenyyksestä poikkeavia puhetapoja. Löysin yhden tavan, jota ei voi paikantaa yhteenkään näistä viidestä kehyksestä, muuten selonteot oli helppo sijoittaa Paynen tulkintakehikkoon. Aineistostani löytyvät maahanmuuttajasosiaalityön tulkinnat paikantuvat siis kuuteen erilliseen kehykseen, jotka nimesin sosiaalityön tavoitteita kuvaavilla sanoilla seuraavasti: vieraannuttava, sopeuttava, tasa-arvoistava, kulttuuritietoinen, rasmitietoinen ja osallistava kehys. Viisi jälkimmäistä ovat rinnastettavissa Paynen jaotteluun, ensimmäinen kehys on aineistostani tuotettu kategoria. Kehykset on kuvattu taulukossa I.

Tarkastellessani sosiaalityöntekijöiden selonteokoja maahanmuuttajasosiaalityöstä tutkin, millaisia asioita eri kehykset nostavat esiin tämän työn tavoitteista, menetelmistä ja maahanmuuttajista asiakkaina. Pohdin myös eri kehysiin paikantuvien tulkintojen ja työorientaatioiden vahvuuksia ja rajoituksia. Lisäksi analysoin eri kehysten välistä dynamiikkaa ja tarkastelen, minkälaisiin tilanteisiin kehykset aineistossa liittyvät.

Useimmat haastatellut ammattilaiset liikkuvat puheissaan eri kehysten välillä, mikä on inhimilliselle toiminnalle tyypillistä (ks. Peräkylä 1990, 19). Eri tilanteisiin sopivat erilaiset tulkintakehykset. Tutkimusaineistoni tulkintojen paikantamisessa eri kehysiin on kuitenkin tietynlaista säännönmukaisuutta. Useimmat ammattilaiset liikkuvat pääasiassa yhden tai kahden kehysten

”Lastensuojelun ammattilaisten..”

Taulukko 1. Maahanmuuttajasosiaalityön tavoitteet, menetelmät ja asiakkaan identiteetit

Kehykset ja taustaideologia	Sosiaalityön tavoitteet	Sosiaalityön menetelmät ja käytännöt	Asiakkaan identiteetit
Vieraannuttava	Asiakkaan auttaminen selviytymään, kunnes palaa kotimaahansa	Kriisi- ja traumatyöskentely	Asiakas erilaisena, kriisitilanteessa ja vieraassa ympäristössä kärsijänä; erilaisuus ongelmana; paluu kotimaahan tavoitteena
Sopeuttava <i>Assimilaatio</i>	Asiakkaan muutosprosessin ymmärtäminen, ohjaaminen ja opettaminen sopeutumaan suomalaisen yhteiskuntaan	Ohjaus, neuvominen, kontrolli, suomenkielen opintojen järjestäminen, terapeutin työ	Asiakas erilaisena ja kriisitilanteessa; erilaisuus ongelmana; asiakas uuden oppijana ja sopeutujana
Tasa-arvoistava <i>Liberaalinen pluralismi</i>	Samanlaisten mahdollisuuksien turvaaminen kaikille asiakkaille; samanarvoisuuden saavuttaminen	Yleisimmat tiedot ja taidot, asiakkaan sosiaalisten ja taloudellisten olosuhteiden parantaminen, samanlaisten palvelujen tarjoaminen kaikille	Asiakas samanlaisena, samoja oikeuksia, velvollisuuksia ja ongelmia omaavana
Kulttuuri-tietoinen <i>Kulttuurinen pluralismi</i>	Asiakkaan omien kulttuuristen arvojen ja voimavarojen löytäminen, huomioiminen ja tukeminen	Kulttuurien tuntemus ja monikulttuurinen erityisosaaminen, kulttuuritulkkien hyödyntäminen, asiakaslähtöisyys, reflektiivisyys	Asiakas osin erilaisena, osin samanlaisena, kulttuurinsa edustajana ja yksilönä; erilaisuus luonnollisena asiana; kulttuuri asiakkaan resurssina
Rasismi-tietoinen <i>Strukturalismi</i>	Rasismien ja muiden rakenteellisten ongelmien tiedostaminen ja syrjinnän vastustaminen	Rakenteellinen ja yhteisöllinen sosiaalityö, reflektiivisyys, asiakkaan oikeuksien turvaaminen ja puolustaminen, rasisminvastaisten työmenetelmien kehittäminen	Asiakas vähemmistön edustajana, rasismien ja muiden rakenteellisten epäkohtien alistamana ja vähemmän valtaa omaavana
Osallistava <i>Empowerment</i>	Asiakkaan oman toimijuuden tukeminen, voimaannuttaminen ja osallistaminen	Yhteisölliset menetelmät, voimavaraistava ja toiminnallinen työ, ryhmätoiminta	Asiakas osaavana, oman tilanteensa asiantuntijana ja aitona toimijana

sisällä. Säännönmukaisuus voi ilmentää näiden henkilöiden kokemuksia, tietoja ja asenteita tutkimusajankohtana. Artikkelini tutkimusyksikköinä eivät kuitenkaan ole yksittäiset sosiaalityöntekijät, vaan aineistosta eri kehyksiin paikantuvat selonteot.

Eri kehyksiin asettuvat, sosiaalityön tehtäviä kuvaavat selonteot saattavat ilmentää myös käytännössä toteutuvaa asiakastyötä. Olen tarkastellut samojen sosiaalityöntekijöiden asiakaskohtauksia muissa artikkeleissani (Anis 2005b; Anis 2006). Asiakaskeskustelujen ja haastatteluaineiston vertailu osoittaa, että työorientaatioiden kuvaukset eivät suoraan vastaa käytännössä

toteutuvaa asiakastyötä, joskin myös tästä vertailusta löytyy säännönmukaisuuksia. Tietoisesti valitut työkäytännöt näkyvät sekä selonteissa että asiakaskeskusteluissa.

Sopeuttava, tasa-arvoistava ja kulttuuritietoinen puhe ovat sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineistossa kaikkein yleisimpiä. Kulttuuritietoisuus esiintyy jollain tavalla kaikkien työntekijöiden puheissa. Rasimitietoista ja osallistavaa puhetta on varsin vähän, vieraannuttavaa puhetta vielä vähemmän. Asiakaskeskusteluja tutkiessani havaitsin, että kulttuuri- ja rasimitietoinen työorientaatio näkyvät hyvin harvoin asiakaskohtauksissa. Valtaosan asiakaskeskusteluista

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

voisi sijoittaa sopeuttavaan ja tasa-arvoistavaan kehukseen. (Anis 2006.)

Vieraannuttava ja sopeuttava kehys

Sekä vieraannuttavassa että sopeuttavassa kehyksessä tuotetuille tulkinnoille on tyypillistä, että maahanmuuttajan alkuperäisen, oman kulttuurin ei nähdä tarjoavan soveltuvia ja riittäviä tietoja ja taitoja uudessa ympäristössä selviytymiseen. Sosiaalityö rakentuu ongelmakeskeiseksi; kulttuuriset erot nähdään ongelmina ja puutteina. Voidaan esimerkiksi tulkita, että maahanmuuttajien lasten- tai kodinhoitotaidot ovat puutteellisia, jos ne poikkeavat suomalaisista ta-voista. (Payne 2005.)

Vieraannuttava kehys on aineistossa harvinainen ja tulee esiin, kun puhutaan pakolaisina maahan tulleista asiakkaista. Uuteen asuinmaahan sopeutumista parempana vaihtoehtona pidetään paluuta kotimaahan, mikä toteutessaan ratkaisisi myös pakolaisuuteen kytkeytyvän kriisitilanteen.

Tää mun oma henkilökohtainen rasismini on se, että heitä pitäisi voida auttaa siellä, missä he on. Must ois hirveetä, jos mut siirrettäis jonnekin vinkuintiaan. Et se kriisi pitäis jotenkin voida selvittää ja että mahdollisimman äkkiä palais kotimaahansa ja sen trauman käsittely. (nst10)

Vieraannuttava kehys esiintyy tässä rinnakkain rasismitietoisien kehysten kanssa. Puhuja nimeää ja määrittelee oman rasisminsa puhuessaan pakolaisista ”toisina”, erilaisina ja puhujalle hyvin vieraasta ympäristöstä lähtöisin olevina, joille ei ole hyväksi jäädä outoon ympäristöön. ”Vinkuintia” vierasta ja kaukaista maata sekä kulttuuria kuvaavana ilmaisuna korostaa ”suomalaisen” ja ”muukalaisen” eroja ja etäisyyttä toisistaan.

Selonteossa todetaan, että kriisi pitäisi selvittää ja asiakkaiden palata kotimaahansa. Kriisi rinnastuu tässä psykologiseen traumaan, eikä pakolai-

suuteen johtaneeseen lähtömaan poliittiseen tilanteeseen. Selonteossa painottuu psykologinen tulkinta pakolaisten ongelmista. Siinä ei tuoda esiin, että pakolaisilla ei tavallisesti ole mahdollisuutta nopeasti palata kotimaahansa, vaikka ”pakolainen” sanana pitää jo sisällään oletuksen lähdön syistä (Huttunen 2004, 143).

Sekä vieraannuttavassa että sopeuttamiskeh-tyksessä maahanmuuttajien vaikeudet liitetään muutosprosessiin ja erityisesti pakolaisina maahan tulleiden ongelmia ymmärretään eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa eri tavoin aktivoituvan trauman käsitteen kautta. Vieraannuttavassa kehyksessä maahanmuutto ja erityisesti pakolaisuus tuotetaan kategorisoivan ongelmakeskeisesti. Pakolaisina maahan muuttaneille rakentuu traumaattisen menneisyyden omaavan, vieraaseen maahan siirretyn, ”toisen” identiteetti. Laura Huttunen (2004; ks. Ahmed 2000) kutsuu maahanmuuttajiin ja pakolaisiin liitettyjä stereotyyppisiä kuvia kulttuurisiksi vieraan figuureiksi, joilla tehdään erottelua ja luokittelua. Pakolaisen figuuri on kärsimyksen ja osattomuuden leimaama hahmo, joka on ennemminkin avun tarvitsija ja toimenpiteiden kohde kuin aktiivinen ja itsenäinen toimija.

Kun vieraannuttava kehys sulkee pois mahdollisuuden hyvästä elämästä Suomessa, sopeuttamiskeh-tyksessä korostuu traumasta toipumisen ja uuteen asuinmaahan sopeutumisen mahdollisuus. Sosiaalityön tehtäväksi määritetty terapeut- tinen työ erityisesti pakolaisina maahan muutta-neiden auttamiseksi.

Pitäis paljon enemmän niin kuin käydä sitä traumaa läpi, kaikkien pakolaisten kanssa. Ja koska sehän aktivoituu aina eri ikävaiheissa se trauma, et kun on muuttanut sieltä, niin ymmärtää, mitä se siinä vaiheessa merkitsee. (nst10)

Trauman käsite kytkee maahanmuuttoon liit-tyvän muutosprosessin psykososiaaliseen krii-

”Lastensuojelun ammattilaisten..”

siin, joka saattaa ilmetä sosiaalisina ongelmina ja stressin muodossa. Käsitys pakolaisesta traumaattisen menneisyytensä uhrina saattaa ilmetä varsin stereotyyppisenäkin kuvana kaikista maahanmuuttajista (Suurpää 2002, 42; Huttunen 2004, 143). Trauman käsite auttaa ymmärtämään pakolaisten vaikeita tilanteita psykologisesta näkökulmasta, mitä etenkin maahanmuuton alkuvaiheessa pidetään hyödyllisenä. Traumanäkökulman korostuminen voi kuitenkin myös syrjäyttää auttajan mielestä muut mahdolliset selitykset stressin ja ongelmien lähteistä (Forsander ym. 1994; Trux 1999, 187). Esimerkiksi rakenteelliset tekijät, kuten toimeentulo- ja työllistymisvaikeudet ja rasismi voivat jäädä huomioimatta. Myös lastensuojelulliset ongelmat voidaan tulkita pakolaisuuteen liittyvän trauman kautta, jolloin lapset saattavat jäädä ilman tarvitsemiaan lastensuojelullisia tukitoimenpiteitä.

Sopeuttamiskehyksessä maahanmuuttajille kohdistetaan myös vaatimuksia nopeammasta integroitumisesta, johon kuuluu suomenkielen ja yhteiskunnallisten taitojen nopea omaksuminen.

Se heidän sopeutuminen tai integroituminen pitäis olla paljon tehokkaampaa ja pidempää ja sitte kiinnittää erityistä huomiota siihen heidän riittävään suomenkielen taitoon, koska mul voi olla semmosia asiakkaita, jotka on olleet kymmenen vuotta Suomessa ja he ei osaa täyttää asumistukihakemusta, eikä osaa yksin asioida missään viranomaisissa, et he tarvii tulkin kymmenien vuosien oleskelun jälkeen, niin mun mielestä sitä voitais jollain tavalla kehittää. (nst8)

Sopeuttamiskehykseen paikantuvissa selonteoissa suomenkielen ja yhteiskunnallisten taitojen hidasta omaksumista pidetään varsin suurena ongelmana. Tässä viitataan maahanmuuttajiin yleisellä tasolla, mutta myös tiettyihin puhujan omiin asiakkaisiin. Vastuu maahanmuuttajien integroitumisesta kohdentuu yhteiskunnan toimen-

piteisiin, joiden tulisi olla nykyistä huomattavasti tehokkaampia ja pidempikestoisia.

Asiakas identifioituu suomalaisuutta oppivaksi, sopeutumisprosessia läpikäyväksi ihmiseksi, jolloin sosiaalityön tehtäväksi määrittyy ohjaus ja kontrolli ja sosiaalityöntekijälle sopeuttajan ja opettajan rooli. Sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää maahanmuuttajia koskevan muutosprosessin eri vaiheita sekä auttaa heitä sopeutumaan uuteen ympäristöön. Asiakkaiden oletetaan myös sopeutuvan tiettyssä aikataulussa.

Sosiaalityön asiakaskohtaisiin tilannearvioiteihin olennaisesti kuuluvat, asiakkaiden erilaisia lähtökohtia ja elämäntilanteita huomioivat näkökulmat saattavat sopeuttamiskehyksessä hämärtyä ja lastensuojelulliset ongelmatkin määrittäytyä yksipuolisesti kotoutumisen ongelmiksi. Erot yksilöllisissä ja perhekohtaisissa elämäntilanteissa selittävät maahanmuuttajien ”eriaikaista kotoutumista” (Alitolppa-Niitamo ym. 2005). Lastensuojelulliset näkökohdat tulisi kuitenkin nähdä myös erityisinä, sopeutumisprosessista erillisinä kysymyksinä.

Odotus nopeasta suomenkielen oppimisesta kytkeytyy konkreettisiin vaikeuksiin asiakaskohtaamisissa. Suomenkieltä taitamaton asiakas on hankalampi kohdata kuin suomenkielentaitoinen asiakas (ks. Pitkänen & Kouki 1999). Useimmissa ammattilaisten haastatteluissa kieliongelmien todetaan olevan luonnollisia ja väistämättömiä, mutta vuosia Suomessa asuneet suomenkieltä taitamattomat asiakkaat määrittävät joskus vaikeiksi tai epäsopiviksi myös asiakkaan roolissa. Tästä johtuen on mahdollista, että auttamistyön ulkopuolelle jää monia sellaisia ongelmia, jotka edellyttäisivät puuttumista, mutta jotka työskentelyn ”vaikeudesta” johtuen eivät valikoidu työn kohteeksi (Pösö 2005, 5).

Vieraannuttavassa ja sopeuttavassa kehyksessä maahanmuuttajasosiaalityö nähdään erityisiä

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

tietoja ja taitoja edellyttävänä, vaikeana työnä, joka mielellään siirrettäisiin erityispalveluiden piiriin. Vieraannuttavassa kehyksessä maahanmuuttajien tilanteet voidaan nähdä siinä määrin erityisinä ja ongelmallisina, että niiden hoitamisen katsotaan parhaiten tapahtuvan eriytetysti ulkomaalaistoimistoissa.

Mun mielestä niitä pitäisi hoitaa ulkomaalais-toimistossa, lastensuojelukin, he on erityisso-siaalityöntekijöitä ja se on heidän paikkansa hoitaa siellä yhdessä paikassa, kenties konsul-toida meitä, mut et he hoitaa siellä. (nst10)

Tässä selonteossa maahanmuuttajasosiaali-työssä tarvittavat tiedot ja -taidot määrittävät erityisosaamisen alueeksi, joka ei kuulu sosiaalityöntekijän perusammattitaitoon. Maahanmuuttajasosiaalityö on vierasta ”perinteiseen” sosiaalityöhön nähden, eikä ammattitaidon laajentaminen näyttäyty kiinnostavana vaihto-ehdona. Vieraannuttava tai sopeuttava puhe voi kuitenkin muuttua selonteoksi oman työs-kentelytavan kehittämisestä sekä erilaisista asiakaslähtöisistä ja kulttuurisensitiivisistä työmenetelmistä, jotka ovat hyödyllisiä maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa.

Välillä sitä voi myöskin käyttää välineenä sitä, sitä ulkomaalaisuutta. Et niin kuin kysyy, et mi-tes teidän kulttuurissa. (nst10)

Tämä selonteko kuvaa tarvetta pohtia toimivia asiakkaiden kohtaamisen tapoja. Yhden haastat-telun aikana tuotettu puhe siirtyy vieraannutta-vasta kehyksestä kulttuuritietoiseen kehykseen, jossa puhuja kertoo käyttävänsä kulttuurin kä-sitettä vuorovaikutuksellisenä työvälineenä (ks. Anis 2005b; Anis 2006).

Tasa-arvoistava kehys ja samanlaisuuden tulkinnat

Tasa-arvoistava kehys pitää sisällään liberaalisen pluralismin ideaa kaikkien kansalaisten tasa-arvoisista mahdollisuuksista. Siinä korostetaan

kaikkien samanlaisia oikeuksia saada palveluja ja samanlaista kohtelua riippumatta siitä, mihin väestöryhmään kuuluu. Sosiaalityön tehtäväksi määritetty samanlaisten palvelujen tarjoaminen kaikille sekä erityisapu sosiaalisten olosuhteiden parantamiseksi tilanteissa, joissa tasa-arvo uhkaa vaarantua. (Payne 2005.)

Tasa-arvoistavassa kehyksessä korostuu näke-mys ihmisyyden universaalisuudesta. Tasa-ar-voisuuden ideologiaan perustuen tavoitellaan myös sopeutumista uuteen maahan, mutta maahanmuuttajien erilaisuuden ja ongelmal-lisuuden sijasta korostuvat kaikkien ihmisten samanlaisuus ja yleinen inhimillisuus ihmisiä yh-distävänä ominaisuutena.

Mä oon oikein huomioinu sen, että tää tää-mönen ihmisenä oleminen on samaa joka puolella, että kulttuurierot ei vaikuta siihen. (nst4)

Maahanmuuttajasosiaalityön haasteita ei tasa-arvoistavassa kehyksessä nähdä ongelmallisina, vaan työntekijöiden selonteoissa painottuvat myönteiset luonnehdinnat. Samanlaisuusoletus tuottaa maahanmuuttaja-asiakkaille usein muka-van ja helpon asiakkaan identiteetin.

[Kulttuurierot] ei oikeestaan oo vaikuttanu täs tapaukses ollenkaan ja on toinenkin somali-perhe, minkä kans mulla on ollu hirveen help-po yhteistyötä tehdä. Et mä kyllä itse asiassa tän kotikäynnin jälkeen ajattelin sitä, et kyllä on monta kertaa niinkun onni, et ulkomaalais-ten kans on huomattavasti helpompi, et ne hoitaa lapsensa ja suomalaiset voi olla paljon vaikeempii. (nst4)

Maahanmuuttajat määrittävät lastensuojelun asiakkaina suomalaisia asiakkaita paremmiksi ja helpommiksi. Kyseisessä asiakastapauksessa sosiaalityöntekijällä ei ole huolta lasten tilan-teesta kotona, sillä lastensuojelun asiakkuuteen johtaneet ongelmat liittyvät kouluympäristöön.

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

Sosiaalityöllä on autettu perhettä selviytymään ympäristön ennakkoluuloista johtuvissa ristiriitailanteissa. Tasa-arvoistava pyrkimys näkyy myös lasten samanvertaisuuden tavoittelemisena.

No lähinnä että lapset pystyis kasvaan turvallisesti ja tota normaaleiks ja sopeutuis tähän yhteiskuntaan ja kokis itsensä niinkun samanvertaiseks sit pikkuhiljaa, kun suomalaisetkin, et tuetaan sopeutumaan tähän maahan. (nst4)

Tasa-arvoistavassa kehyksessä nähdään, että samanlainen kohtelu johtaa hyvään ja oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Samanvertaisuuden merkitystä perustellaan lastensuojelussa myös lasten terveen ja turvallisen kasvun näkökulmasta (ks. Anis 2005b). Tasa-arvoistavassa kehyksessä tullaan hyvin lähelle myös sopeuttavia tavoitteita. Samanvertaisuus voi johtaa samanlaisuuteen, mikä tulkitaan ”normaalisuudeksi”. Maahanmuuttaja-asiakkaiden ongelmat rinnastuvat sosiaalityön asiakkaiden yleisiin ongelmatilanteisiin, ja tässä viitekehyksessä ammattilaisten on niitä myös helppo ymmärtää.

On ihan samalla tavalla yksinhuoltajana jakamisen ongelmia, samalla tavalla masennuksen ongelmia ja semmosia ihan vastaavia, ihan samanlaisia taustatekijöitä kuin suomalaisissakin lastensuojeluperheissä, et en mä niissä kauheesti näe eroa. (nst 11)

Käytännön lastensuojelutyössä korostuvat useimmille asiakkaille tavanomaiset selviytymisen ongelmat ja niiden kanssa työskentely. Asiakastyön haasteena pidetään pääasiassa kommunikaatiovaikeuksia ja niihin liittyviä monimutkaisia käytännön järjestelyjä.

Se on ihan tällaisista käytännön syistä erilaista. Hirveesti käytännön kuvioita, tilataan tulkki, ei voida asioida spontaanisti kovinkaan lyhyellä varoitusaajalla. Jonkin verran tulee koko ajan tietenkin tällasia kulttuurieroja ja tota

ehkä se yhteinen pinta-ala, missä liikutaan, on vähän ohuempi. Mut sit toisaalta mä oon huomannut ihan nää peruspalvelut toisaalta riittää monesti, jos on pitkäänkin asunu jo täällä. (nst2)

Tämä selonteko liikkuu tasa-arvoistavan ja kulttuuritietoisien kehysten rajoilla. Sosiaalityön työskentelyorientaatiota hallitsee tasa-arvoistavaan kehukseen paikantuva perusammattillisuus, joka korostuu etenkin pidempään Suomessa asuneiden asiakkaiden kanssa. Puhuja tuo esiin maahanmuuttajien erilaisten elämäntilanteiden merkityksen, mikä on tärkeää ottaa huomioon tilannearvioissa. Kulttuurierot konkretisoituvat yhteisen ”pinta-alan” pienuutena.

Tasa-arvoistavassa kehyksessä kulttuuriin suhtaudutaan neutraalisti, eikä lastensuojelutyössä erotu maahanmuuttajaerityisiä kysymyksiä tai menetelmiä (ks. Anis 2006). Vaikka tässä kehyksessä on helppo samanlaisuusoletukseen nojaten ymmärtää maahanmuuttajien tilanteita, erojen huomioimatta jättäminen voi johtaa työntekijöiden omista kulttuurisista lähtökohdista tehtyihin, etnosentrisiin arvioihin. Samanlaisuus määrittänyt samanlaisuudeksi suomalaisten ihmisten kanssa, jolloin tilanteita arvioidaan pelkästään oman kulttuurin tarjoamien tietojen ja välineiden avulla (ks. Anis 2005a). Samanlaisuusoletusta on kuvattu myös käsitteellä ”väri-sokeus” (Dominelli 1997). Tulkintaan liittyy riski, ettei asiakkaiden kokemia eroja ja erilaisia lähtökohtia huomata tai huomioida ja asiakkaiden sitoutuminen työskentelyyn voi sen vuoksi olla heikkoa.

Kulttuuritietoinen kehys ja erilaisuuden tulkinnat

Kulttuuritietoisessa kehyksessä pidetään tärkeänä erilaisten kulttuurien tuntemusta ja erojen huomioimista. Tässä kehyksessä tuodaan esiin maahanmuuttajien erityisiä tarpeita sekä työmenetelmien kehittämisen haasteita ja mahdollisuuksia. Tämän kehysten taustalla on aja-

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

tus kulttuurisesta pluralismista, joka tunnustaa sen, että yhteiskunnissa on olemassa erilaisia kulttuurisia ryhmiä ja traditioita. Ihmiset haluavat säilyttää omia perinteitään, ja tätä halutaan myös yhteiskunnallisin toimenpitein arvostaa ja tukea. Tavoitteena on monikulttuurinen yhteiskunta, jossa ihmisillä on mahdollisuus ylläpitää ja toteuttaa erityispiirteitään. (Payne 2005.)

Kulttuurit voivat tässä kehyksessä määrittyä selvärajaisiksi ja toisistaan erottuviksi, jolloin puhutaan usein etnisistä ryhmistä (Huttunen 2005). Opiskelemalla kulttuuritietoutta uskotaan saatavan tietoja, joiden turvin voi selvitä sosiaalityön ja lastensuojelun ongelmatilanteista. Näiden tietojen avulla toivotaan päästävän myös lähemmäs asiakkaiden omaa ymmärrystä asioista. Asiakas nähdään kulttuurinsa edustajana.

Et ois jotain sellasta yleistä kulttuurien tuntemusta, et miten toimitaan lasten kanssa tiettyissä kulttuureissa ja mikä on heidän asema perheessä. Jos ois tietoa, et miten välttyy turhilta ristiriidoilta. Se ois varmaan semmonen ensimmäinen. Ja varmaan myös se, et miten nää asiakkaat, heille ei oo niin itsestään selvyyys, et mitä heidän kans tehdään, tämmönen lastensuojelutyö, miten he kokee sen. (nst1)

Selonteossa korostetaan maahanmuuttajasiisialityössä tarvittavan ensisijaisesti kulttuurien tuntemusta ja toiseksi siihen kiinteästi liittyvää asiakaslähtöistä työotetta. Asiakkaiden näkemysten huomioimista pidetään tärkeänä, sillä maahanmuuttajien kokemus lastensuojeluasiakkuudesta Suomessa voi olla hyvin erilainen kuin suomalaistaustaisten asiakkaiden kokemukset ja tiedot.

Kulttuuritietoinen kehys voi rinnastua kulttuurirelativismiin, jolloin kaikenlainen erilaisuus hyväksytään kulttuurisen moninaisuuden nimissä (Pitkänen & Kouki 1999, 37). Tähän näkemykseen sisältyy myös riski, ettei esimerkiksi lastensuojelullisiin ongelmiin puututa, koska ne tulki-

taan kulttuuriin kuuluviksi. Tutkimusaineistoni lastensuojelun siisialityössä kulttuuritietoisuus toteutuu valtayhteiskunnan asettamissa rajoissa. Lastensuojelun arvioiteja ohjaa ja määrittää myös lastensuojelulaki, jonka puitteissa arvioidaan hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän toiminnan rajoja.

Elikä tietynlainen asiakaslähtöisyys, mitä ois syytä kehittää lisää ja toinen on sit melkein siinä rinnalla niin tämmösten kulttuurierojen ymmärtäminen [Jos] on kasvanut tiettyssä kulttuurissa, niin se on hänen ajattelumaailmansa ja jos se ei ole Suomen lainsäädännön kanssa missään ristiriidassa, niin en mä sitä moralisoi mitenkään, tän tyyppisissä asioissa, mitkä liittyy kulttuuriin, et jos ihmiset on erilaisia, niin he nyt vaan on johtuen siitä, minkälaisessa ympäristössä he on [eläneet]. (mst12)

Kulttuuritietoisuuden kehyksessä tulee myös yleisesti esiin tarve kehittää työmenetelmiä ja palveluja. Asiakkaiden tilanteissa vaikuttavat eri tekijät ja työskentelyn mahdolliset esteet eivät aina välity suoraan asiakkaalta siisialityöntekijälle. Tämän vuoksi toivotaan avuksi kulttuuritulkkia, jotka voivat toimia suomalaisen työntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan välisen ymmärryksen helpottajina.

Kyllä must tuntuu, että joskus on tilanteita, et tarvittais tämmöstä kulttuuritulkkia. Et siinä mä olisin tarvinnu jonkun kulttuuritulkin tai jonkun avustajan, joka ois niinkun sanonu, et mikä on se keino, jolla voidaan puuttua perheen asioihin loukkaamatta kauheesti. Voi olla, että semmosta keinoa ei olekaan. (nst7)

Kun vuorovaikutusongelmat määritellään kulttuurisiksi (ks. Anis 2005b), odotuksia työskentelyn paremmasta sujumisesta kohdistetaan paljon kulttuuritietouteen, josta haetaan ratkaisua lastensuojelun toteuttamiseen. Tällaista tavoitetta voidaan kutsua kulttuurispesifien kommunikatiivien oppimiseksi (Kim 1992; Husband

”Lastensuojelun ammattilaisten..”

2000). Selonteosta välittyy kuitenkin tietoisuus siitä, että yksiselitteistä, kulttuuritietoudesta löytyvää ratkaisua ei aina ole olemassa.

Kulttuuritietoisuus saa laajemman merkityksen silloin, kun ammattilaiset korostavat erilaisten kulttuurien tuntemuksen lisäksi kulttuurien sisäisiä eroja sekä sosiaalityöntekijöiden oman itsetuntemuksen ja reflektiivisen työskentelyn tärkeyttä. Asiakkaiden tilanteita arvioitaessa tulee asioita katsoa monesta eri näkökulmasta, joista kulttuuri on yksi tärkeä elementti. Tällöin voidaan puhua yleisen kulttuurienvälisen kommunikaatitaidon oppimisesta (Kim 1992; Husband 2003), johon kuuluvat avoimuus, empatia ja joustavuus erilaisissa tilanteissa, vaikka asiakkaan kulttuuria koskevaa erityistä tuntemusta ei olisikaan. Asiakas nähdään sekä yksilönä että kulttuurinsa edustajana.

Et itsekin mietin, et mikä on yhteistä jollekin kulttuurille, esimerkiksi somalialaisille ihmisille ja mikä on sitten erityistä siinä somalialaisessa perheessä, et se on aika tärkeätä pitää mielessä, ettei lähe niinkun yleistämään, niinkun mun mielestä joskus tapahtuu. Täytyy koko ajan reflektoida sitä omaa toimintaansa, ettei lankeais semmoseen, et kun jollakin perheellä on jotakin, niin ajatellaan, et se on tietyn etnisen ryhmän tai kulttuurin ominaisuus. (nst7)

Puhuja arvioi kulttuurin merkitystä suhteessa perhe- ja yksilökohtaisiin tekijöihin. Selonteossa todetaan, että tilanearvioinneissa tulee välttää yleistyksiä ja huomioida myös kulttuurista riippumattomat tekijät. Lastensuojelutyössä voi olla vaarana, että joidenkin vaikeuksissa olevien perheiden tilanteita yleistetään koko kulttuurista yhteisöä tai ryhmää koskeviksi. Tällaiset yksittäistapausten perusteella tehdyt yleistykset voivat johtaa väärinkäsityksiin asiakas- ja perhekohtaisissa tilanearvioinneissa. Siksi työntekijöiden omien ennako-oletusten ja toiminnan jatkuva itsearviointi on puhujan mukaan hyvin tärkeää.

Kulttuurisista eroista puhutaan joskus eri tavoin riippuen asiakkaan kansallisuudesta. Esimerkiksi somalialaistaustaisiin asiakkaisiin liitetään enemmän erilaisuuden määräytyksiä kuin vietnamilaisiin, venäläisiin tai virolaisiin asiakkaisiin (ks. Jaakola 2005).

Kyllähän niitä [eroja] ehkä vielä enemmän esimerkiksi somalien kans on tullut esille, et on niinkun aika eri maailmat, et jotenkin kun se ero on tarpeeks suuri, niin sit se tulee se tarve esille. Et ei ehkä venäläisten kanssa kuitenkaan niin paljon. Ja sit joutenkin näitten ehkä muslimiuskoisten, ne on ihan eri tavalla ne tietyt perusjutut, niin heidän kans varmaan tulee mieleen. (nst5)

Kulttuuritietoinen puhe saattaa myös vaihtua sopeuttamiskehyksen mukaiseksi puheeksi eri asiakkaiden tilanteista puhuttaessa. Williams ja Soydan (2005) ovat tutkimuksissaan havainneet, että erilaisiksi koettujen asiakkaiden kohdalla kontrolloivat työtävät ovat yleisempiä kuin samanlaisiksi tulkittujen asiakkaiden kanssa. ”Erilaisuus” pyritään ehkä saamaan haltuun kontrollin avulla.

Kulttuuritietoinen kehys näyttäytyy kaikkien aineiston sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa jollain tavalla. Jotkut sosiaalityöntekijät kertovat siirtyneensä kulttuurierojen korostamisesta enemmän samanlaisuutta painottavaan näkemykseen. Sopeutumista tärkeänä pitävät sosiaalityöntekijät puolestaan kuvailevat myös kulttuuria huomioivia työkäytäntöjä.

Rasismitietoinen kehys ja erilaiset rasimit

Rasismitietoisessa kehysessä painottuu strukturalistinen näkemys eri yhteiskuntaryhmien lähtökohtaisesti eriarvoisesta asemasta. Eriarvoisten valta-asetelmien nähdään johtavan helposti siihen, että valtaväestö ei huomioi vähemmistöjen alisteista asemaa (Payne 2005). Sosiaalityössä tulee tämän näkemyksen mukaan

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

tunnistaa ja tunnustaa rasistiset elementit paitsi asiakkaiden arjessa myös sosiaalityön ideologiassa, käytännössä ja koulutuksessa sekä kehittää ja toteuttaa rasisminvastaisia toimintatapoja ja työmenetelmiä (Dominelli 1997).

Rasisminvastaisessa työssä sosiaalityöntekijöiden tulisi tarkastella omia asenteitaan ja kunnioittaa asiakkaiden omia sosiaalisia arvoja ja odotuksia sopivasta elämäntavasta. Tukevat työmenetelmät korostuvat enemmän kuin kontrolloivat käytännöt. Kulttuuristen yhteisöjen kanssa tehtävä yhteistyö ja yhteisöjen omien tavoitteiden priorisointi on olennaista. (Payne 2005.)

Rasismitietoisessa kehityksessä sosiaalityöntekijöiden selonteot ilmentävät tietoisuutta rasismien olemassaolosta, sen erilaisista ilmenemis- muodoista ja seurauksista asiakkaiden elämässä. Joissakin selonteoissa puhujat tunnistavat omia rasistisia asenteitaan, toisissa puhujat paikantavat rasismien selkeästi itsensä ulkopuolelle, esimerkiksi muihin viranomaisiin tai valtaväestöön yleisemmin. Tässä kehityksessä asiakas nähdään rasismien kohteena. Kuitenkin vain muutamissa selonteoissa rasismi määrittyy sosiaalityön toimenpiteitä edellyttäväksi ongelmaksi. Seuraavassa puhutaan rakenteellisesta rasismista, joka voi piillä palvelujärjestelmässä.

Mä sanoisin sitä rasismiksi ja se on vakava ongelma silloin kun puhutaan organisaatioissa piilevästä rasismista. Asiakkaat törmää jatkuvasti näissä organisaatioissa ollessaan tekemisissä tän kantaväestön kanssa, niin he törmää jatkuvasti ongelmiin. Jos jossain organisaatioissa piilee rasismia, niin se on se ydinkysymys ja ehkä suurin ongelma, mitä he kohtaa täällä Suomessa. (mst I 2)

Rakenteellinen rasismi määrittyy maahanmuuttaja-asiakkaita koskeväksi keskeisimmäksi ongelmaksi. Asiakkaiden viranomaiskontakteissa kohtaamat vaikeudet heijastuvat lastensuojelutyöhön siten, että sosiaalityöntekijän pitää sel-

vittää asiakkaan muissa palveluissa kohtaamia epäselvyyksiä ja ristiriitoja. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on puolustaa ja tukea asiakasta. Toisessa selonteossa tarkastellaan myös sosiaalityöntekijöiden omaa rasismia ja sen mahdollista vaikutusta asiakkailta saatuun luottamukseen.

Kyl se on arkipäivää niissä perheissä ja hirveen vähän vanhemmat niistä puhuu, vaikka ne on niistä tietoisia. Mä en tiedä, mistä se johtuu, et onko niin, et me ollaan niin kuin jotenkin kaikki kuitenkin siihen samaan sarjaan kuuluvia rasistisia oman maan kansalaisia, et ei ehkä oo sellasta luottamusta, mutta kyllä esimerkiksi tän perheen kaikki lapset on koko ajan koulukiusattuja, mut niihin on sitä mukaa puututtu, kun äiti on ne puheeks ottanu, mut ettei opettaja oo sitä nähnyt. (nst I 1)

Puhuja toteaa, että sosiaalityöntekijän kuuluminen valtaväestöön tuottaa jo lähtökohtaisesti eriarvoisia valta-asetelmia. Asiakkaiden mahdollinen luottamuksen puute on ymmärrettävää tästä näkökulmasta. Valtayhteiskuntaa edustavat eivät ymmärrä vähemmistönä elämiseen liittyviä vaikeuksia, ja lasten kokemaa rasismia voi jäädä huomioimatta, jos vanhemmat eivät uskalla ottaa ongelmaa esille (ks. Rastas 2004; Anis 2006). Lasten kokemaan rasismiin on edellisen selonteon mukaan puututtu. Aineistossa on joitakin mainintoja rasismiin liittyvistä keskusteluista vanhempien tai kouluviranomaisten kanssa, mutta varsinaisia rasisminvastaisia työmenetelmiä kuvattiin hyvin vähän. Seuraavassa puhuja kertoo huoltosuunnitelmaa koskevasta neuvottelusta ja yhteisen ymmärryksen saavuttamisen vaikeuksista koulussa.

No siinä tapahtui näin, että sovittiin, että koulun ja äidin välistä yhteydenpitoa tiivistetään, koska he [koulu] ei ollut pitänyt mitään yhteyttä tähän äitiin, mut kyl ne näkemuserot oli samat alussa kuin lopussakin ja ei siinä kyllä kauheen paljon vastaan tultu. (mst I 2)

”Lastensuojelun ammattilaisten..”

Sosiaalityöntekijä on pyrkinyt saamaan aikaan vuoropuhelua lapsen äidin ja opettajien välille, kun lapsi ja äiti ovat halunneet lopettaa koulussa tapahtuneen rasistisen nimittelyn. Puhujan kokemus on, että neuvotteluissa ei juuri päästy eteenpäin. Rasismiongelma puhuminen viranomaisneuvotteluissa näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden selonteoissa hyvin haastavana tehtävänä, koska rasismi käsitteenä ymmärretään hyvin eri tavoin ja se herättää voimakkaita tunnereaktioita (Rastas 2004; Ahmadi & Lönnback 2005, 41). Vaikka muutamissa aineiston maininnoissa rasismi määritellään suureksi ja vaikeimmaksi maahanmuuttajien kohtaamaksi ongelmaksi, useimmiten rasismia pidetään toissijaisena ongelmana.

Kyl mä uskon, et sil [rasismilla] jonkinlainen vaikutus on, mut yleensä ne varmaan heidän ongelmat olis siitäkin huolimatta, vaikka ei minkäänlaista rasismia esiintyis, et kyl ne muusta on tullu ne ongelmat ensin ja sitte tää voi vaan ehkä pahentaa niitä tai kärjistää. Et monella näillä on aika rankka pakolaistausta, mistä on tullu semmosia traumoja, jotka vaikeuttaa normaaliasioitten käsittelyä. (nst8)

Tässä selonteossa sopeuttamiskehukseen paikantuva kriisinäkökulma syrjäyttää rasismitietoisuuden kehysten. Rasismi kyllä tunnustetaan, mutta sen merkitystä pidetään vähäisenä suhteessa pakolaisuuteen liittyviin traumaattisiin kokemuksiin. Pakolaisen figuuria (Huttunen 2004) kuvailevissa selonteoissa rasismin merkitystä vähätellään. Tällaisissa tulkinnoissa sosiaalityön tehtäväksi ei myöskään mielletä rasismiongelmiin puuttumista, vaan tavoitteena on asiakkaiden sopeutumisen helpottaminen.

Osallistava kehys ja asiakkaiden toimijuus

Paynen jäsenyyksen empowerment-näkökulma vastaa tutkimukseni osallistavaa kehystä. Siinä korostetaan maahanmuuttajien ja heidän yhteisöjensä omien näkemysten keskeistä roolia

palvelujen toteuttamisessa ja kehittämisessä. Tässä kehyksessä maahanmuuttajat nähdään todellisina toimijoina ja vaikuttajina enemmän kuin muissa kehyksissä. Tämä tavoite voi toteutua siten, että priorisoidaan maahanmuuttajien näkökulmia heitä itseään koskevista toimenpiteistä, päätöksenteosta ja käytännöissä. Katsotaan, että vähemmistöryhmien jäsenillä on parempi ymmärrys omista etelyistä kokemuksistaan kuin valtaehtokunnan jäsenillä, mistä johtuen heillä itsestään selvästi tulisi olla etuoikeus arvioida omaa tilannettaan. (Payne 2005.)

Osallistavassa kehyksessä työntekijät määrittelevät asiakkaita itsenäisesti pärjääviksi ja vastuuntuntoisiksi. Lastensuojelu toimii tukena, jotta vanhemmilla on mahdollisuus järjestää lapsille tärkeitä aktiviteetteja.

[Lasten isä] itse on keksinyt nämä kesäleirit lapsille, niin [lastensuojelusta] ei tarvinnu mitään järjestää heille. Hän itse hoitaa kaikki, mutta tulee tänne kertomaan niistä ja pyytää niihin sit avustusta, niin ne asiat tietysti menee aina vähän eteenpäin ja hänellä on mahdollisuus toteuttaa tätä isyyttä, kun hänellä on tää lastensuojelu tukena vähän. Mun mielestä vanhemmat on ollu tosi vastuuntuntoisia ja kiinnostuneita lapsistaan ja huolehtivaisii, mitä ei aina huomaa suomalaisissa lastensuojelun asiakasperheissä, ja isät nimenomaan. Tulee mieleen nämä hyvät tapaukset, niin erittäin vastuuntuntoisia ja pyrkii töihin ja huolehtii lapsista enemmän kun suomalaiset [lastensuojeluperheiden] isät. (nst4)

Osallistavan kehysten myönteisissä jäsenyyksissä maahanmuuttajat määrittävät hyviksi ja huolehtivaisiksi vanhemmiksi. Maahanmuuttajaisät saavat tässä lastensuojelun asiakkaina suomalaistaustaisia isä paremman arvion isyydestään ja perheen vastuunkantajana toimimisesta. Lastensuojelussa ei tarvitse kantaa huolta vanhemmuudesta, vaan auttaa vanhempia järjestämään lapsille hyvät olosuhteet. Sosiaalityön tavoitteet

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

painottuvat enemmän tukemiseen kuin kontrolliin.

Yhden haastatellun perhetyöntekijän puhe tuo osallistavaan kehukseen sellaisia työmenetelmien valintaan ja kehittämiseen liittyviä näkökulmia, jota ei löytynyt sosiaalityöntekijöiden jäsenyksistä. Tämä työntekijä on itse maahanmuuttaja. Hän tulkitsee asiakkaiden tilanteita oman kokemuksensa kautta, osoittaa tietämystä asiakkaan kulttuurista ja tuo esiin, että maahanmuuttajien ja heidän yhteisöjensä omat näkemykset tulisi sisällyttää palvelujen ja käytäntöjen kehittämiseen.

[Pitäisi] enemmän organisoida semmosii koontumisii, mis on saman kulttuurin väkee. Semmonen olo on, että ehkä pitäis enemmän perehty siihen, et minkä maalainen on, ottaa selvää enemmän siitä kulttuurista ja tavoista ja semmosista, et ehkä liikaa painotetaan tärkeitä [tapaa toimia]. Mut mä ite oon ajatellu, et missä sä asutkin, niin kyllä täytyy enemmän itekin, niin äidit tai isät, ketkä on tänne tulleet asumaan, itekin olla enemmän kiinnostunut tärkeitä kulttuurista, että niinkun molemminpuolisesti. (npt5)

Tässä selonteossa pidetään tärkeänä tietoa asiakkaiden kulttuurista, ja maahanmuuttajat nähdään toimijoina omassa tilanteessaan. Kulttuuritietoisesta kehuksesta tämä erottuu siten, että maahanmuuttaja-asiakkaiden oma kokemus, tieto, osaaminen ja vastuu määrittyvät vahvemmin. Selonteossa ehdotetaan maahanmuuttajien keskinäisiä kokoontumisia ja painotetaan maahanmuuttajien omaa vastuuta asioiden ratkaisemisessa. Myös maahanmuuttajien vaikeudet tulevat ymmärrettäviksi työntekijän oman kokemuksen kautta.

Kyl se tuntuu, et äiti yrittää niinkun mennä maan tavoin. Mut se kieli, kielen vaikeudet ja semmoset, et lapset oppii sen kielen äkkiä, mutta ei aikuinen niin paljon. Nyt sitä ei osaa

niinkun sanoo, mut joku semmonen tunne on, et se kulttuuriero on. (npt5)

Puhuja ymmärtää asiakkaana olevan äidin vaikeuksia oppia suomen kieltä ja pyrkimystä selviytyä Suomessa. Kulttuurinen ero on vaikeasti määriteltävissä, mutta oma tunne erojen olemassaolosta auttaa ymmärtämään asiakkaan tilannetta.

Ammattilaisten puheissa osallistava kehys esiintyy usein rinnakkain tasa-arvoistavan kehysten kanssa. Osallistavassa kehyksessä eroja pidetään kuitenkin luonnollisina ja ymmärrettävinä ja asiakaslähtöisyys korostuu enemmän kuin tasa-arvoistavassa kehyksessä. Asiakkaita ei nähdä niinkään sosiaalityön toimenpiteiden kohteina, vaan yhteistyökumppaneina ja omien elämäntilanteidensa asiantuntijoina (ks. Clarke 2003).

Yhteenveto ja keskustelua

Maahanmuuttajasosiaalityötä koskevan haastatteluaiineiston tarkastelu kehysanalyysin valossa osoittaa, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden maahanmuuttaja ja sosiaalityötä koskevat tulkinnat vaihtelevat usein tilannekohtaisesti, mutta osoittavat myös tietynlaista säännönmukaisuutta. Jotkut sosiaalityöntekijät puhuvat tietoisesta työorientaatiosta, mutta monet tulevat usein myös tiedostamattaan paikantaneeksi asiakkaita erilaisiin maahanmuuttajasosiaalityön kehyksiin ja tuottaneeksi sekä itselleen työntekijöinä että asiakkaille identiteettejä, joita ehkä tietoisemman pohdinnan tuloksena saattaisivat kyseenalaistaa.

Tutkimusaineiston yhteensopivuus Malcolm Paynen työorientaatioiden jäsenyyksien kanssa osoittaa, että suomalaisen maahanmuuttajasosiaalityöhön liittyviä arvoja ja tavoitteita voidaan rinnastaa yleisempään kansainväliseen keskusteluun monikulttuurisesta sosiaalityöstä. Paynen jäsenyys on teoreettiseen keskusteluun pohjau-

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

tuva kehikko, joka kuvaa sosiaalityön ideologista perustaa ja tavoitteita. Empiirisestä aineistosta esiin noussut vieraannuttava kehys on esimerkki sosiaalityön teoriaan ja ammatillisiin traditioihin ”kuulumattomasta” tulkinnasta. Vieraannuttava tapa suhtautua maahanmuuttajiin ei tutkimusten mukaan kuitenkaan ole harvinaista valtaväestöllä yleisemmin (Pitkänen & Kouki 1999; Suurpää 2002; Pitkänen 2006). Tutkimukset osoittavat myös maahanmuuttajien itse kokevan usein tulevaisuensa kohdeiluiksi ”vieraina” ja ”muukalaisina” (Clarke 2003; Hautaniemi 2004; Huttunen 2004; Rastas 2004).

Artikkelissa soveltamani kehysanalyysi tuo näkyviin maahanmuuttajasosiaalityöhön ja -asiakkaisiin liitettyjen tulkintojen moninaisuuden ja monikerroksisuuden. Eri kehyksissä auttajan ja autettavan roolit määrittyvät eri tavoin. Auttajan roolissa toimivan sosiaalityöntekijän tehtäväksi voi määrittää terapeutti ja kärsimyksen lievittäjä, sopeuttaja ja opettaja, sosiaalityön yleisammattilainen, kulttuurisensitiivinen ja asiakaslähtöinen ammattilainen, rasisminvastustaja ja asiakkaan puolustaja tai asiakkaan voimaannuttaja ja osallistaja. Asiakkaalle rakentuu vastaavasti osattoman kärsijän, suomalaisuutta oppivan sopeuttajan, samanlaisen ja tasa-arvoisen ihmisen, kulttuurinsa edustajan, rasismin alistaman tai aktiivisen toimijan identiteettejä. Menetelmänä kehysanalyysi siirtää tutkimuksen painopisteen yksittäisistä sosiaalityöntekijöistä erilaisiin tapoihin ymmärtää ja puhua sosiaalityöstä ja osoittaa työntekijöiden tulkintojen olevan joustavia ja muuntuvia. Samojen haastattelujen aikana esiintyy useampiin kehysiin asemoituvaa puhetta.

Olen tarkastellut sekä eri kehysiin paikantuvien tulkintojen vahvuuksia että niiden rajoituksia ja riskejä sosiaalityön tavoitteiden ja tehtävien sekä asiakaskohtaisten tilannearviointien näkökulmasta. Kriittinen tarkastelu osoittaa lastensuojelutyön tavoitteiden ja tehtävien voivan osittain hämärtyä maahanmuuttajasosiaalityöstä puhuttaessa.

Vieraannuttavassa kehyksessä maahanmuuttajien, erityisesti pakolaisten, elämäntilanne Suomessa näyttäytyy kriisinä. Traumatyöskentelystä uskotaan kuitenkin olevan apua, kunnes paluu kotimaahan on mahdollista. Myös sopeuttavassa kehyksessä maahanmuutto nähdään elämäntilanteena, mutta sen uskotaan olevan hoidettavissa sopeuttavalla työskentelyllä, minkä tuloksena elämä Suomessa voi sujua hyvin. Näissä kehyksissä lastensuojelun sosiaalityön peruskysymykset saattavat jäädä vähälle huomiolle, jos asiakkaiden tilanteita katsotaan yksipuolisesti kriisin tai muutosprosessin näkökulmasta. Todellisuudessa maahanmuuttajien elämäntilanteet ovat hyvin moninaisia. Toisaalta kriisinäkökulma voi usein olla hyödyllinen, eikä se välttämättä ole sidoksissa vieraannuttavaan tai sopeuttavaan työorientaatioon.

Sekä sopeuttavien että tasa-arvoa painottavien tulkintojen riskinä on, että suomalaista kulttuuria pidetään normina, jonka kautta samanlaisuus määrittyy ja johon asiakkaiden odotetaan sopeutuvan. Maahanmuuttajien oletetaan joko olevan samanlaisia tai tulevan samanlaisiksi kuin valtaväestö riippumatta heidän omista tavoitteistaan. Sopeuttavassa kehyksessä erilaiset kulttuuriset tavat voivat määrittää asiakkuuteen johtavaksi ongelmaksi. Toisaalta vaikeat ongelmat eivät ehkä valikoidu työn kohteiksi työskentelyn hankaluudesta johtuen. Tasa-arvoistavassa kehyksessä puolestaan samanlaisuusoletus tuottaa myönteisiä tulkintoja asiakkaista, mutta mahdolliset erot jäävät huomioimatta. Maahanmuuttajien erilaisten lähtökohtien ja olosuhteiden huomioimatta jättäminen saattaa tasa-arvoiseen kohteluun sisältyvistä hyvistä tarkoituksista huolimatta johtaa epätasa-arvoisiin seurauksiin asiakkaiden elämässä.

Kulttuuritietoisessa ja rasmitietoisessa kehyksessä tunnistetaan maahanmuuttajien erityis-tilanteita hieman erilaisin painotuksin. Kulttuuritietoisuudessa painottuvat kulttuurispesifit tai reflektiiviset työmenetelmät sekä yksilö- ja

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

perhekohtaiset ratkaisut, rasismitietoisuudessa korostuvat puolestaan rakenteelliset ongelmat ja yhteisölliset ratkaisut.

Kulttuurien näkeminen selvärajaisina toisistaan erottuvina kokonaisuuksina voi johtaa liiallisiin kulttuurisiin yleistyksiin, jos yksilöllisiä ja perhekohtaisia eroja ei huomioida. Toisaalta lastensuojeluongelmat saattavat jäädä hoitamatta, jos erilainen kulttuuri nähdään työn esteenä tai lasten hyvinvoinnin puutteet hyväksytään kulttuuriin kuuluvana. Kulttuuritietoisuus tulisi ymmärtää laajasti niin, että siihen sisältyy yhtäältä työntekijän omien kulttuuristen lähtökohtien ja ennakkokäsitysten jatkuva kriittinen tarkastelu ja toisaalta asiakkaiden tilanteissa vaikuttavien sekä kulttuuristen että siitä riippumattomien tekijöiden tiedostaminen.

Rasismitietoisessa kehityksessä rasismien erilaiset ilmenemismuodot tunnistetaan ja erityisesti lasten kokemana rasismi nähdään toimenpiteitä edellyttäväksi ongelmaksi. Varsinaisista rasismiongelmaa koskevista työkäytännöistä tai -kokemuksista on käyttämässäni aineistossa vain muutamia mainintoja. Näissä selonteissa rasismi näyttää erityisen ”ilkeänä ongelmana”, joka ei tavallisesti valikoidu työn kohteeksi (Pösö 2005) ja on sosiaalityön kohteeksi tultuaankin hyvin vaikeasti lähestyttävä ja monitulkintainen. Rasismiongelmaan pureutuvien työkäytäntöjen kehittäminen ja rasismiin puuttuminen ovatkin maahanmuuttajalapsia koskevassa lastensuojelussa tutkimukseni perusteella keskeisiä haasteita (Anis 2006). Tämä edellyttäisi ongelman laajempaa tiedostamista, toimivaa viranomaisten yhteistyötä ja maahanmuuttajien kokemusten kuulemistakin.

Osallistava kehys rinnastuu osin kulttuuritietoisuuteen, osin tasa-arvoistavaan kehukseen. Samanvertaisuuden voidaan nähdä toteutuvan paitsi tasa-arvoistavassa kehityksessä korostuvan samanlaisuuden myötä, myös maahanmuuttajien erojen huomioimisen tai osallisuuden kautta.

Osallistavassa kehityksessä lastensuojelutyössä korostuu vanhempien vastuu ja vanhemmuuden tukeminen. Työorientaatio on myönteinen ja asiakkaiden omia voimavaroja korostava. Osallistava kehys mahdollistaa myös tasa-arvoistavan tai kulttuuri- ja rasismitietoisuuden sosiaalityön, jos tavoitteet ovat yhteisiä asiakkaiden omien tavoitteiden kanssa. Tässä kehityksessä voi riskinä olla liiallisen vastuun siirtäminen asiakkaille tilanteissa, joissa ammatillista apua tarvittaisiin.

Artikkeli osoittaa, että erilaisten maahanmuuttajasosiaalityöhön liitettyjen käsitystapojen näkyväksi tekeminen ja niiden kriittinen tarkastelu on tärkeää, sillä ammatillaiset tuottavat näitä jäsennyksiä usein tiedostamatta niiden yhteyksiä laajempaan keskusteluun maahanmuuttajista ja monikulttuurisuudesta. Monet eivät ole osallistuneet monikulttuurisuutta käsittelevään koulutukseen, eikä maahanmuuttajasosiaalityöstä käytävä teoreettinen keskustelu ole Suomessa muutenkaan vielä kovin vilkasta. Sosiaalityön diskurssi maahanmuuttajista voi erilaisten tulkintatapojen näkyväksi tekemisen myötä monipuolistua ja kiinnittyä yleisempään keskusteluun monikulttuurisuudesta. Samalla asiakkaille rakentuvat erilaiset asemat ja identiteetit tulevat mahdollisiksi ja näkyviksi.

Viitteet

¹ Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999).

² Stakesin palveluluokitusluonnoksessa termi on käytössä (Palveluluokitusohjelma 2004).

³ Artikkelin on osa väitöskirjatutkimusta, jonka aineistona on myös samoja työntekijöitä koskevia asiakaskeskusteluja ja asiakkaiden haastatteluja (Anis 2005a; Anis 2005b; Anis 2006). Haastatteluotteissa oleva numero viittaa tapaukseen (sosiaalityöntekijä-asiakasparhe), joita aineistossa on 12. Muut merkinnät viittaavat työntekijän sukupuoleen ja ammattiin: nst = naissosiaalityöntekijä, mst = miessosiaalityöntekijä, npt = naisperhetyöntekijä. Hakusulut erottavat tekemäni täsmennykset. Joissakin kohdin olen lyhentänyt otteita luettavuuden parantamiseksi.

⁴ Selonteon käsite pohjautuu etnometodologisiin (ks.

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

Coulon 1995) ja diskurssianalyttisiin (esim. Potter & Wetherell 1987) tutkimustraditioihin. Molemmissa katsotaan, että ihmisten käytännön toiminta, kuten puhe, määrittää todellisuuden luonnetta ja merkityksiä. Selonteon käsite korostaa puhujien toimijuutta tulkintojen tekijöinä. Selonteot ovat paitsi kuvauksia asioista, myös aktiivisia asiantilan konstruointeja. Etnometodologia, kuten diskurssianalyysikään, ei ole kiinnostunut puheessa tuotettujen kuvausten todenperäisyydestä, vaan siitä, millaisia sosiaalisia edellytyksiä ja seurauksia erilaisilla tulkinnoilla on. (Peräkylä 1990; Jokinen ym. 1999.) Artikkelissa käyttämäni kehysanalyysi perustuu etnometodologian oletuksille ja jäsentää lisäksi ihmisten erilaisten toimien kirjon kokonaisuuksiksi, joita kutsutaan kehyksiksi (Peräkylä 1990, 16-17).

⁵ Payne (2005) käyttämä käsite on ”black perspectives”. Käytän siitä ilmaista ”empowerment”, koska suomenkielissä ei ole englanninkielistä käsitettä vastaavaa termiä. Myös Payne puhuu tässä kategoriassa empowerment-tavoitteesta, jolla hän viittaa asiakkaiden ja alistettujen ryhmien valtaistamiseen ja voimaannuttamiseen.

Kirjallisuus

- Ahmadi, Nader & Lönnback, Eva Britt (toim.) (2005) *Tvärkulturellt socialt arbete – av socialarbetare för socialarbetare*. Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten. FoU-rapport 5.
- Ahmed, Sara (2000) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fägel, Stina (toim.) (2005) *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu.
- Anis, Merja (2006) *Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina*. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapsen ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 69-96.
- Anis, Merja (2005a) *Monikulttuurisuus sosiaalityön haasteena*. Teoksessa Timo Kopomaa & Tero Meltti (toim.) *Kaupunkisosaalityötä paikantamassa*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 61-79.
- Anis, Merja (2005b) *Talking about culture in social work encounters. Immigrant families and child welfare in Finland*. *European Journal of Social Work* 8(1), 3-19.
- Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Clarke, Kris (toim.) (2003) *Welfare research into marginal communities in Finland: Insider perspectives on health and social care*. Tampere: University of Tampere. Research reports Series A No. 8.
- Coulon, Alain (1995) *Ethnomethodology. Qualitative Research Methods*. Vol. 36. London: Sage.
- Denney, David (1983) *Some dominant perspectives in the literature relating to multi-racial social work*. *British Journal of Social Work* 13(2), 149-74.
- Dominelli, Lena (1997) *Anti-Racist Social Work*. Second Edition. Basingstoke: Palgrave.
- Ely, Peter & Denney, David (1987) *Social Work in a Multi-Racial Society*. Aldershot: Hants, Gower.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Saleh, Raya (1994) *Monietninen työ, haaste ammattitaidolle*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen täydennyskoulutusjulkaisu 9.
- Goffman, Erving (1976) *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gould, Nick (1994) *Anti-racist social work: a framework for teaching and action*. *Issues in Social Work Education* 14(1), 2-17.
- Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Parton, Nigel & Pösö, Tarja (toim.) (2003) *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hammar-Suutari, Sari (2006) *Kulttuurien välinen viranomaistyö*. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 300.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat. Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 41.
- Husband, Charles (2000) *Recognising diversity and developing skills: the proper role of transcultural communication*. *European Journal of Social Work* 3(3), 225-234.
- Huttunen, Laura (2005) *Etnisyys. Teoksessa Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 117-160.
- Huttunen, Laura (2004) *Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginaalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 134-154.
- Ikäläinen, Sinikka & Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta (2003) *Mangopuun juurelta kuusen katveeseen – asiakkaana maahanmuuttajaperhe*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Jaakkola, Magdalena (2005) *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987 – 2003*. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 286.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jenkins, Shirley (1988) *Ethnicity: theory base and practice link*. Teoksessa Carolyn Jacobs & Dorcas D. Bowles

”Lastensuojelun ammattilaisten...”

- (toim.) *Ethnicity and Race: Critical Concepts in Social Work*. Silver Spring: MD, National Association of Social Workers.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskursianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Kim, Young Y. (1992) *Intercultural communication competence: a system-theoretic view*. Teoksessa William B. Gudykunst & Young Y. Kim. (toim.) *Readings on Communication with Strangers*. New York: McGraw-Hill.
- Koskimies, Silka (1998) *Social Work in a Multi-Ethnic Society. A comparative study of social work with minority ethnic groups in England and Finland*. Helsinki: Swedish School of Social Science, University of Helsinki. SSKH Meddelanden Nr 51.
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493> [viitattu 23.5.2006]
- Muuttoliikkeet ja etniset suhteet Suomessa 1999 – 2004. Tutkimukset ja tilastot (2004). Helsinki: Työministeriö. Työhallinnon julkaisu. 343 http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj343.pdf [viitattu 23.5.2006]
- Palveluluokitushanke –Luokitusluonnos (2004) Stakes. <http://www.stakes.fi/oske/luokitukset/palveluluokitus/Luokitusluonnos.htm> [viitattu 23.5.2006]
- Payne, Malcolm (2005) *Modern Social Work Theory*. Third Edition. London: Palgrave Macmillan.
- Peräkylä, Anssi (1990) *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Vastapaino: Tampere.
- Pitkänen, Pirkko (2006) *Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä*. Helsinki: Edita.
- Pitkänen, Pirkko & Kouki, Satu (1999) *Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä*. Helsinki: Edita.
- Pohjanpää, Kirsti & Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003) *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus. Elinolot I.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and social psychology*. London: Sage.
- Puroila, Anna-Maija (2002) *Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41.
- Pösö, Tarja (2005) *Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt*. Fin-Soc. Sosiaalialan menetelmien arviointi (2), 4-6.
- Rastas, Anna (2004) *Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 33-55.
- Rastas, Anna (2005) *Rasismi*. Teoksessa Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja*. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 69-116.
- Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) (2005) *Suomalainen vieraskirja*. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino.
- Rex, John (1996) *Ethnic Minorities in the Modern Nation State – Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration in European Cities*. Basingstoke: MacMillan.
- Soydan, Haluk (1995) *A cross-cultural comparison of how social workers in Sweden and England assess a migrant family*. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 4, 85-93.
- Soydan, Haluk & Jergeby, Ulla & Olsson, Erik & Harms-Ringdahl, Mari (1999) *Socialt arbete med etniska minoriteter: En litteraturoversikt*. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Stockholm: Liber.
- Suurpää, Leena (2002) *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 28.
- Trux, Marja-Liisa (1999) *Kulttuurisensitiivisyys ja psykologinen "toisen" arviointi – Kertomuksia kulttuurien kohtaamisista*. Teoksessa Juhani Ihanus (toim.) *Kulttuuri ja psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, Helsinki University Press, 181-214.
- Tuusa, Ani (2004) *Maahanmuuttaja lastensuojelun avohuollon asiakkaana*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, julkaisematon. Tampereen yliopisto.
- Verkuyten, Maykel (2004) *Everyday ways of thinking about multiculturalism*. *Ethnicities* 4(1), 53-74.
- Valtonen, Kathleen (1999) *Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990-luvulla*. Helsinki: Työministeriö. Työhallinnon julkaisu nro 228.
- Valtonen, Kathleen (2000) *The challenge of multicultural social work in Finland*. *Nordisk Sosialt Arbeid* 3, 158-164.
- Williams, Charlotte & Soydan, Haluk (2005) *When and How Does Ethnicity Matter? A Cross-National Study of Social Work Responses to Ethnicity in Child Protection Cases*. *British Journal of Social Work* 35, 901-920.
- Yan, Miu Chung & Wong, Yuk-Lin Renita (2005) *Rethinking Self-Awareness in Cultural Competence: Toward a Dialogic Self in Cross-Cultural Social Work*. *Families in Society. The Journal of Contemporary Social Services* 86 (2), 181-188.